

Chambre des Représentants		Kamer der Volksvertegenwoordigers	
SESSION DE 1934-1935	N° 68		ZITTINGSJAAR 1934-1935
	SÉANCE du 12 Février 1935	VERGADERING van 12 Februari 1935	

PROJET DE LOI

remplaçant, en vue de modifier les conditions d'admission aux grades légaux, les articles 5 à 12 de la loi du 10 avril 1890-3 juillet 1891.

EXPOSÉ DES MOTIFS

MADAME, MESSIEURS,

De même que la proposition de loi déposée par l'honorable M. Destrée le 2 février 1922 et le projet soumis au Parlement le 8 mai 1924 par M. Nolf, ministre des Sciences et des Arts, le présent projet de loi tend à remplacer les articles 5 à 12 de la loi du 10 avril 1890-3 juillet 1891, tels que les ont modifiés les lois des 14 juin et 14 juillet 1930, par des dispositions nouvelles dont le but est d'assurer aux jeunes gens à leur entrée à l'Université, une meilleure formation intellectuelle. Il maintient le régime du certificat homologué, mais il impose, selon les cas, la fréquentation d'un cours d'humanités gréco-latines ou d'un cours d'humanités latines-mathématiques, à l'exclusion des études professionnelles; il prévoit en outre un examen de maturité qui doit permettre de constater si réellement les élèves terminant leurs études moyennes, possèdent l'aptitude à entreprendre des études universitaires.

CERTIFICAT D'ÉTUDES MOYENNES

Pour justifier le maintien du certificat d'études moyennes et les exigences nouvelles relatives à la fréquentation d'un cours d'humanités, je ne crois pouvoir mieux faire que de reproduire les considérations que développait, à l'appui de son projet, mon honorable prédécesseur, M. Nolf.

« Supprimer le certificat homologué serait lever l'obligation de parcourir le cycle entier des études moyennes du degré supérieur et, comme on l'a fait remarquer très justement, risquer de ruiner les humanités.

WETSONTWERP

tot vervanging van de artikelen 5 tot 12 der wet van 10 April 1890-3 Juli 1891, met het oog op de wijziging der toelatingsvoorwaarden tot de wettelijke graden.

MEMORIE VAN TOELICHTING

MEVROUW, MIJNE HEEREN,

Evenals het wetsvoorstel, dat den 2 Februari 1922 door den achtbaren heer Destrée werd ingediend, en het ontwerp, dat den 8 Mei 1924 door den heer Nolf, Minister van Kunsten en Wetenschappen, aan het Parlement onderworpen werd, heeft het onderhavige wetsontwerp ten doel de artikelen 5 tot 12 der wet van 10 April 1890-3 Juli 1891, zooals zij gewijzigd werden bij de wetten van 14 Juni et 14 Juli 1930, te vervangen door nieuwe bepalingen, welke er naar streven aan de jonge lieden, alvorens zij toegelaten worden tot de Universiteit, een betere verstandelijke vorming te verschaffen. Het blijft het stelsel van het gehomologeerd getuigschrift aankleven, doch al naar de gevallen, legt het de verplichting op een cursus in de Grieksch-Latijnsche humaniora of een cursus in de Latijnsch-wiskundige humaniora te volgen, met uitsluiting van de vakstudiën; daarenboven voorziet het een rijpheidsexamen, waaruit moet blijken of de leerlingen, die hun middelbare studiën voltooien, werkelijk in staat zijn om universitaire studiën aan te vangen.

GETUIGSCHRIFT VAN MIDDELBARE STUDIËN

Om de handhaving te wettigen van het getuigschrift van middelbare studiën, alsmede de nieuwe vereischten in verband met het volgen van een humaniora-cursus, kan ik niet beter doen dan andermaal de beschouwingen te doen kennen, welke mijn achtbare ambtsvoorganger, de heer Nolf, tot staving van zijn ontwerp, heeft uiteengezet.

« Moest men het gehomologeerd getuigschrift afschaffen, dan zou men de leerlingen van de verplichting ontslaan den volledigen kring der middelbare studiën van den hooger grad te doorloopen en zou men, zooals men het heel juist heeft doen opmerken, het gevaar loopen de humaniora te ondermijnen.

» Il ne viendra à l'idée de personne de vouloir abréger la durée traditionnelle de ces études; le temps est un facteur essentiel pour l'éducation en général et pour l'éducation intellectuelle en particulier. Le certificat d'études moyennes présente ce grand avantage de consacrer l'importance des études moyennes. Si l'on veut conserver à celles-ci leur sérénité et leur harmonie, il faut maintenir le certificat prévu par la loi de 1890.

» Ce serait une grave erreur de considérer que le but des études moyennes est de préparer aux études universitaires. Elles ont leur valeur et leur objet propres. Elles sont destinées surtout à former des hommes, c'est-à-dire des esprits pleinement conscients de leur dignité et de leurs devoirs, prêts à s'enthousiasmer pour tout ce que l'humanité a fait de noble et d'élevé, capables aussi d'observer la nature et de réfléchir sur ses mystères. Entre elles et les études professionnelles, il y a toute la distance qui sépare la culture de l'information.

» Sous le régime de la loi de 1890, les aspirants au grade de candidat en philosophie et lettres préparatoire au doctorat en philosophie et lettres et à la candidature en droit, ainsi que les aspirants au grade de candidat en sciences naturelles, sont obligés de présenter, avant de pouvoir commencer leurs études universitaires, un certificat d'humanités gréco-latines... Les aspirants au titre de candidat ingénieur ou de candidat en sciences physiques et mathématiques peuvent indifféremment présenter un certificat d'humanités latines-mathématiques ou un certificat d'humanités modernes y compris la première scientifique.

» La première question qui se pose, est de savoir si l'on peut continuer à considérer comme équivalentes, au point de vue de la formation générale de l'esprit et du caractère, les humanités anciennes et ce que l'on a appelé les humanités modernes et permettre à ceux qui aspirent à faire partie de l'élite intellectuelle du pays, de se préparer à leur future mission en suivant des voies aussi distinctes.

» Faut-il, au contraire, renouant avec la tradition et considérant avec la presque unanimité des bons esprits que la vieille éducation classique à base de langues anciennes (ou ayant au moins à sa base une langue ancienne) est le moyen par excellence d'obtenir la véritable culture générale de la personnalité, l'imposer à tous ceux qui se proposent d'entrer dans les carrières libérales?

» Le Gouvernement adopte la seconde alternative.

» Bij niemand zal wel het denkbeeld oprijzen den traditioneelen duur dier studiën te willen verkorten; de tijd is een noodzakelijke factor voor de opvoeding over het algemeen en voor de verstandelijke opvoeding in het bijzonder. Het getuigschrift van middelbare studiën biedt dit groot voordeel aan dat het de belangrijkheid der middelbare studiën bevestigt. Zoo men aan deze haar helderheid en haar harmonie wil behouden, moet men het bij de wet van 1890 voorziene getuigschrift handhaven.

» Het zou een grove dwaling zijn te meenen dat de middelbare studiën ten doel hebben de leerlingen voor te bereiden tot de universitaire studiën. Zij hebben haar eigen waarde en haar eigen taak. Zij zijn vooral bestemd om menschen te vormen, d. i. wezens die zich ten volle bewust zijn van hun waardigheid en van hun plichten en die gemakkelijk in geestdrift geraken voor al het edele en verhevene dat de menschheid heeft voortgebracht en tevens in staat zijn om de natuur waar te nemen en na te denken over haar verborgenheden. Tusschen haar en de beroepsstudiën bestaat hetzelfde verschil als tusschen cultuur en kennis.

» Onder het stelsel der wet van 1890 zijn de aspiranten tot den graad van candidaat in de letteren en wijsbegeerte, voorbereidende tot het doctoraat in de letteren en wijsbegeerte en tot het candidaatsexamen in de rechten, alsmede de aspiranten tot den graad van candidaat in de natuurwetenschappen verplicht een getuigschrift van Grieksch-Latijnsche humaniora over te leggen vooraleer hun universitaire studiën te mogen aanvangen... De aspiranten tot den titel van candidaat-ingenieur of van candidaat in de wis- en natuurkundige wetenschappen mogen onverschillig een getuigschrift overleggen van wiskundig-Latijnsche humaniora, of een getuigschrift van moderne humaniora met inbegrip van de eerste wetenschappelijke klasse.

» De eerste vraag die oprijst is of men in opzicht van de algemeene vorming van karakter en geest de oude humaniora en wat men de moderne humaniora heeft genoemd als gelijkwaardig mag blijven beschouwen en of men hen, die deel willen uitmaken van de verstandelijke elite van het land in de mogelijkheid moet blijven stellen zich tot hun toekomstige taak voor te bereiden alhoewel zij zoo verschillende wegen volgen.

» Moet men, integendeel, in aansluiting met het verleden en overwegende met bijna al de ontwikkelde geesten dat de oude klassieke opleiding met oude talen als grondslag (of althans met één oude taal als grondslag) het middel bij uitnemendheid is om de wezenlijke algemeene cultuur der persoonlijkheid te verzekeren, die opleiding verplicht stellen voor al diegenen, welke voornemens zijn een vrije loopbaan te kiezen?

» De Regering sluit zich bij de tweede zienswijze aan.

» Les humanités traditionnelles bénéficient depuis quelques années, non seulement en Europe, mais en Amérique, d'un important mouvement d'opinion. Les meilleurs esprits considèrent l'éducation classique comme « la culture vraiment spécifique de l'enseignement secondaire. Pourvu qu'on y fasse pénétrer des études scientifiques solides et intelligentes, elle est nécessaire non pas seulement à la petite poignée des futurs humanistes, mais à tous ceux qui auront à penser et agir par eux-mêmes, à critiquer, comprendre, innover ».

» Mieux que toutes les autres études, les études classiques exercent l'esprit d'analyse et développent l'esprit de finesse.

» Mais elles ont aussi une valeur éducative, qui leur est propre. Elles permettent à la jeunesse des écoles de puiser directement aux trésors accumulés par la sagesse humaine dans les grandes œuvres littéraires du passé et d'élargir son horizon intellectuel de toute l'étendue du monde antique. Ainsi la jeunesse apprend à s'intéresser à ce qui est général, à connaître ce qu'il y a de permanent, d'éternel dans les aspirations de l'âme humaine vers l'idéal. Et ces nobles sentiments, ces sages maximes la touchent d'autant plus qu'elles lui viennent de plus loin, apportées par de grandes et éloquentes voix au travers des siècles.

» Jamais, au cours des âges, les vertus civiques n'ont été pratiquées avec autant d'abnégation et de constance que dans les grandes cités antiques. C'est dans les œuvres des maîtres du génie latin que nous sont le mieux enseignés « le sérieux de la vie, la discipline sous la loi, la subordination de l'individu à la société, l'énergie militaire et civile, le courage du champ de bataille et celui de la tribune ou de la place publique, le dévouement à la patrie, l'humanité... sentiments éternels, c'est-à-dire susceptibles d'être en tous temps compris de tous les hommes, acceptés et suivis par eux ».

» Et ce n'est pas à l'homme seulement, c'est au savant que les humanités traditionnelles sont nécessaires; que l'on se rappelle à ce propos la magnifique défense des humanités présentée par des savants tels que H. Poincaré et Le Chatelier.

» Même les industriels et ceux qui occupent dans les affaires les plus hautes situations, apprécient vivement les qualités de l'esprit que donne la culture classique et voient en elle le meilleur instrument pour développer les facultés de jugement, de bon sens, de réflexion, d'activité, qui sont nécessaires à la réussite dans les affaires.

» Mais s'il en est ainsi, y a-t-il quelque raison de permettre à ceux qui doivent constituer plus tard l'élite intellectuelle de se soustraire à l'influence

» Sedert enkele jaren neemt men niet enkel in Europa doch ook in Amerika een belangrijke gedachtenstrooming waar ten voordeele van de traditioneele humaniora. De klaarsle geesten beschouwen de klassieke opleiding als « de kultuur die wezenlijk past bij het middelbaar onderwijs. Mits men er degelijke en verstandige wetenschappelijke studiën in opneemt, is zij niet enkel noodzakelijk voor het klein aantal toekomstige humanisten, doch voor al degenen welke zelf zullen moeten nadenken en handelen, welke zullen moeten beoordeelen, be-grijpen en vernieuwen ».

» Beter dan alle andere studiën oefenen de klassieke studiën inderdaad den ontledingsgeest en ontwikkelen zij de scherpzinnigheid.

» Doch zij hebben ook een eigen opvoedende waarde. Zij stellen de schooljeugd in de gelegenheid rechtstreeks te putten uit de schatten welke de menschelijke wijsheid opeengestapeld heeft in de groote letterkundige werken van het verleden en haar verstandelijken gezichtseinder uit te breiden over gansch de uitgestrektheid van de oude wereld. Zoo leert de jeugd belang stellen in wat algemeen is, te onderscheiden wat er bestendig, eeuwig is in het streven der menschelijke ziel naar het ideaal. En die edele gevoelens, die wijze stelregels treffen haar des te meer daar zij van heel ver komen en door de eeuwen heen aangebracht zijn door groote en welsprekende stemmen.

» In den loop der tijden werden de burgerdeugden nooit met meer zelfopoffering en standvastigheid betracht dan in de groote steden der oudheid. Het is in de werken der grootmeesters van den Latijnschen geest dat wij het beste « den ernst van het leven leeren, evenals de lucht onder de wet, de ondergeschiktheid van den eenling aan de maat, schappij, de militaire en burgerlijke wilskracht, den moed op het slagveld zoowel als op de tribune » of op het openbaar plein, de verknochtheid aan het vaderland, de menschelijkheid... eeuwige gevoelens, welke te allen tijde door al de menschen kunnen worden begrepen, aanvaard en nagevolgd ».

» En het is niet enkel voor den mensch, het is ook voor den geleerde dat de traditioneele humaniora noodzakelijk zijn; dat men zich dienaangaande de prachtige verdediging der humaniora herinnere, welke door geleerden als H. Poincaré en Le Chatelier, is voorgedragen.

» Zelfs de nijveraars en zij die in de zakenwereld de hoogste plaatsen bekleeden, waardeeren ten zeerste de geesteshoedanigheden, welke de vrucht zijn van een klassieke opleiding en zien in haar het beste werktuig ter ontwikkeling van de vermogens van het oordeel, het gezond verstand, de overweging, de werkzaamheid, welke noodig zijn voor het welslagen der zaken.

» Zoo dit dan het geval is, bestaan er dan redenen om hen welke later de verstandelijke elite moeten uitmaken, toe te laten zich te onttrekken aan den wel-

bienfaisante de cette formation idéale qu'assurent les humanités anciennes?

» Ne faut-il pas, au contraire, la procurer à tous ceux, quels que soient leur fortune et leur milieu, qui sont appelés à faire des études supérieures?

» La réponse ne paraît pas douteuse.

» Nous croyons cependant qu'il faut tenir compte des possibilités et des réalités. Certaines études universitaires exigent une connaissance plus approfondie des mathématiques. A moins d'imposer à ceux qui s'y préparent une année complémentaire d'études moyennes, ce qui n'est pas désirable, il faut réduire pour eux le temps consacré à l'étude des langues anciennes. C'est de cette préoccupation qu'est née la section latine-mathématique de nos athénées, dans laquelle l'étude des sciences exactes a pu être élargie en sacrifiant la connaissance du grec.

» Le but que se proposent les humanités, c'est-à-dire la formation intellectuelle et morale, peut, semble-t-il, être atteint par l'enseignement à base de latin, de langue maternelle, de mathématiques et de sciences.

» Nous sommes d'ailleurs, en Belgique, dans une situation assez spéciale par suite de l'existence de deux langues nationales que tous, au sortir de nos études moyennes, nous devrions posséder et dont l'étude impose un surcroît de travail assez considérable.

» La solution qui consiste à imposer l'étude de la langue grecque pendant les premières années des humanités et à dispenser ensuite de cette étude ceux qui désireraient s'adonner plus particulièrement aux mathématiques ou aux sciences, ne présente pas, à notre avis, de réels avantages.

» Nous n'avons point, d'ailleurs, après les humanités proprement dites, la classe de mathématiques spéciales et il n'est nullement indiqué d'en prévoir l'organisation, car les études moyennes commencent chez nous après six années d'études primaires. Elles occupent nos jeunes gens jusqu'à l'âge de 18 ans et il n'est pas souhaitable que l'entrée à l'Université soit retardée davantage.

» La meilleure solution consiste donc à exiger pour les grades de candidat ingénieur et de candidat en sciences (section des sciences physiques et mathématiques) le certificat d'humanités latines-mathématiques.

» Les aspirants au grade de candidat en philosophie et lettres préparatoire au doctorat en philosophie, aux études juridiques et à la licence en notariat devront être porteurs du certificat d'humanités gréco-latines.

» Pour les aspirants au grade de candidat en sciences (sciences physiques et mathématiques exceptées) ainsi qu'au grade de candidat en sciences naturelles et médicales, la possession du certificat d'humanités

dadigen invloed van die ideale vorming die men door de oude humaniora kan verkrijgen?

» Moet men ze niet integendeel verschaffen aan al degenen, welke ook hun fortuin of hun omgeving zij, die geroepen worden om hogere studiën te voltrekken?

» Het antwoord schijnt aan geen twijfel onderhevig te zijn.

» Wij meenen nochtans dat er rekening dient gehouden met de mogelijkheden en met de werkelijkheid. Sommige universitaire studiën vereischen een grondiger bekendheid met de wiskunde. Zoo men hen, die er zich toe voorbereiden, geen aanvullend jaar middelbare studiën oplegt, wat niet wenschelijk is, moet men voor hen den tijd inkrimpen die aan de studie der oude talen wordt gewijd. Het is uit die bezorgdheid dat de wiskundig-Latijnsche afdeeling van onze athenaea is voortgesproten, waarin de studie der exacte wetenschappen kon uitgebreid worden door af te zien van de kennis van het Grieksch.

» Het doel dat de humaniora nastreven, d. i. de verstandelijke en zedelijke vorming, kan naar het schijnt, bereikt worden door het onderwijs, met als grondslag Latijn, moedertaal, wiskunde en wetenschappen.

» Wij verkeeren trouwens in België in een tamelijk bijzonderen toestand tengevolge van het bestaan van twee landstalen, welke wij allen bij het eindigen van onze middelbare studiën zouden moeten kennen en waarvan de studie een tamelijk belangrijke werkvermeerdering vereischt.

» De oplossing, welke bestaat in het opleggen van de studie van het Grieksch gedurende de eerste jaren der humaniora om daarna hen die zich inzonderheid op de wiskunde of de wetenschappen willen toeleggen, er van vrij te stellen, biedt, onzes inziens, geen wezenlijke voordeelen aan.

» Wij bezitten trouwens, na de eigenlijke humaniora, geen klasse voor de bijzondere wiskunde en het is heelemaal niet noodig er de inrichting van te voorzien want de middelbare studiën beginnen te onzent na zes jaar lager onderwijs. Zij houden onze jonge lieden bezig tot op achttienjarigen leeftijd en het is niet wenschelijk de toelating tot de Universiteit nog langer uit te stellen.

» De beste oplossing is dus voor de graden van candidaat-ingenieur en van candidaat in de wetenschappen (afdeeling der wis- en natuurkundige wetenschappen) het getuigschrift van wiskundig-Latijnsche humaniora te eischen.

» De aspiranten tot den graad van candidaat in de letteren en wijsbegeerte, voorbereidend tot het doctoraat in de letteren en wijsbegeerte, tot de rechtsstudiën en tot het licentiaatsexamen in het notariaat zullen het getuigschrift van Grieksch-Latijnsche humaniora moeten bezitten.

» Voor de aspiranten tot den graad van candidaat in de wetenschappen (met uitzondering van de wis- en natuurkundige wetenschappen) en tot den graad van candidaat in de natuur- en geneeskundige weten-

gréco-latines est actuellement requise. Il convient au plus grand nombre de ces étudiants. Une préparation mathématique approfondie n'est pas indispensable à la généralité des médecins, aux pharmaciens ni à tous les docteurs en sciences. Elle est cependant très utile pour ceux qui s'adonneront à la recherche scientifique; ceux-là auront avantage à faire des humanités latines-mathématiques. En conséquence le projet de loi laisse le choix aux étudiants de ces catégories entre certificat d'humanités gréco-latines et celui d'humanités latines-mathématiques. »

EXAMEN DE MATURITÉ

S'il consacre l'importance des études moyennes, le certificat délivré conformément aux dispositions de la loi de 1890 ne fut jamais, on peut le reconnaître, une garantie très sérieuse de préparation aux études universitaires. Il est cependant plus important que jamais d'assurer à la jeunesse, à l'entrée à l'Université, une formation intellectuelle suffisante. Il ne faut pas que le programme des études soit retardé ou leur niveau abaissé par la présence dans les auditoires et les laboratoires d'étudiants insuffisamment préparés ou tout à fait inaptes.

Deux systèmes peuvent être envisagés : l'examen d'admission à l'Université, l'examen de fin d'études moyennes.

L'institution d'un examen d'admission à l'Université était la disposition principale de la proposition de M. Destrée et du projet de M. Nolf. Elle fut vigoureusement défendue en 1924 dans une note de M. Renkin au nom de la minorité de la Section centrale et longuement combattue dans le rapport fait, au nom de la Section centrale, par M. Blavier (16 décembre 1925, n° 71).

C'est surtout parce que l'examen d'admission à l'Université soustrait l'élève à ses juges naturels, les professeurs des humanités, que la majorité de la Commission rejeta le projet de M. Nolf.

Le Gouvernement a pensé que l'organisation d'un examen de fin d'études moyennes, à subir devant un jury dans lequel deux délégués d'une Université siègeraient à côté du chef de l'établissement et des professeurs qui ont donné l'enseignement en rhétorique, ne pourrait prêter à semblable objection ; il propose donc d'imposer cet examen, qui sera moins un examen de connaissances qu'un examen destiné à établir que le récipiendaire a la maturité d'esprit requise pour entreprendre les études universitaires.

schappen, wordt thans het bezit van het getuigschrift van Grieksch-Latijnsche humaniora geëischt. Dit bewijs volstaat voor het grootste getal der studenten. Een grondige wiskundige voorbereiding is niet noodzakelijk voor de geneesheeren over het algemeen, voor de apothekers, noch voor al de doctoren in de wetenschappen. Zij is nochtans zeer nuttig voor hen die zich aan wetenschappelijke navorschingen wijden; die leerlingen zullen er belang bij hebben wiskundig-Latijnsche humaniora te voltrekken. Dienvolgens laat het wetsontwerp aan die soorten van studenten de keuze over tusschen het getuigschrift van Grieksch-Latijnsche humaniora en het getuigschrift van wiskundig-Latijnsche humaniora. »

RIJPHEIDSEXAMEN

Weliswaar is het getuigschrift, afgeleverd overeenkomstig de bepalingen der wet van 1890, een bekrachtiging van het belang der middelbare studiën, doch men moet wel bekennen dat het nooit een zeer ernstige waarborg was voor de voorbereiding tot de universitaire studiën. Meer dan ooit dient men echter op het oogenblik een voldoende verstandelijke vorming te verzekeren aan de jongelieden bij hun toelating tot de universiteit. Het leerplan mag geen vertraging ondergaan en het peil der studiën mag niet verlaagd worden door het feit dat er in de gehoorzalen en de laboratoria studenten zitten, die onvoldoende voorbereid of gansch onbekwaam zijn.

Twee stelsels kunnen in overweging genomen worden : het toelatingsexamen tot de universiteit, het eindexamen bij de middelbare studiën.

Het instellen van een toelatingsexamen tot de universiteit was de hoofdbepaling van het voorstel van den H. Destrée en van het ontwerp van den H. Nolf. Deze instelling werd in 1924 krachtadig verdedigd in een nota van den H. Renkin, uit naam van de minderheid der Hoofdafdeeling opgesteld, en uitvoerig bestreden in het verslag, dat uit naam van de Hoofdafdeeling werd uitgebracht door den H. Blavier (18 December 1925, n° 71).

Voor al omdat het toelatingsexamen tot de universiteit den leerling onttrekt aan zijn natuurlijke rechters, d. i. de leeraars uit de humaniora, verwierp de meerderheid der Commissie het ontwerp van den H. Nolf.

De Regeering heeft geoordeeld dat het inrichten van een eindexamen bij de middelbare studiën, eindexamen dat zou afgelegd worden vóór een commissie waarin twee afgevaardigden van een Universiteit zitting zouden hebben naast het hoofd der instelling en de leeraars, die het onderwijs hebben gegeven in de rhetorica, geen aanleiding meer zou kunnen geven tot dergelijke opwerping; zij stelt dus voor dit examen in te stellen, hetwelk minder een onderzoek naar de kennis zal zijn dan een examen, waaruit moet blijken dat de examinandus de vereischte geestesrijpheid bezit om universitaire studiën aan te vangen.

ANALYSE DES ARTICLES

Avant d'analyser les articles du projet, il est utile de rappeler le texte de la loi actuelle.

Art. 5. — [Nul n'est admis à l'examen de candidat en philosophie et lettres, de candidat en sciences pour les groupes des sciences chimiques, des sciences géologiques et minéralogiques, des sciences biologiques, des sciences géographiques, de la médecine vétérinaire et de la pharmacie ou de candidat en sciences naturelles et médicales, s'il ne justifie par certificat qu'il a suivi avec fruit un cours d'humanités de six années au moins, y compris la rhétorique; à l'examen de candidat en sciences pour le groupe des sciences physiques ou mathématiques, s'il ne justifie par certificat qu'il a suivi avec fruit un cours d'études professionnelles de cinq années au moins, y compris la première scientifique, ou un cours d'humanités de six années au moins, y compris la rhétorique, plus le cours de mathématiques de la première scientifique.]

Ce certificat devra constater, en outre, que l'élève est jugé apte à suivre avec fruit les cours d'enseignement supérieur.] (Loi du 14 juillet 1930.)

Art. 6. — La forme des certificats est réglée par un arrêté royal.

Art. 7. — Les certificats sont examinés par un jury institué par arrêté royal et composé de telle sorte que les professeurs de l'enseignement dirigé ou subsidié par l'Etat et ceux de l'enseignement privé y soient représentés en nombre égal. Le programme de l'enseignement est communiqué au jury.

Le président est choisi en dehors du personnel enseignant.

Art. 8. — Si les certificats ne constatent pas la fréquentation pendant le temps requis ou ne présentent pas un caractère suffisant de sincérité, le jury peut fixer un délai pour fournir la justification nécessaire.

Art. 9. — A défaut de certificat admis par le jury, le récipiendaire doit justifier qu'il a subi l'épreuve préparatoire déterminée par l'article 10.

Art. 10. — [L'épreuve préparatoire comprend :

- 1° Les principes de la rhétorique;
- 2° La traduction en français ou en flamand d'un auteur latin emprunté au programme de la rhétorique;
- 3° La traduction d'un auteur flamand, allemand ou anglais au choix du récipiendaire;
- 4° Une composition française, allemande ou flamande au choix du récipiendaire;

ONTLEDING DER ARTIKELEN

Alvorens de artikelen van het ontwerp te ontleden, heeft het zijn nut den tekst van de tegenwoordige wet in herinnering te brengen.

Art. 5. — [Niemand wordt toegelaten tot het examen van candidaat in de wijsbegeerte en letteren, van candidaat in de wetenschappen voor de groepen der scheikundige wetenschappen, der aardkundige en delfstofkundige wetenschappen, der biologische wetenschappen, der aardrijkskundige wetenschappen, der veeartsenijkunde en der artsenijsbereidkunde of van candidaat in de natuur- en geneeskundige wetenschappen, indien hij geen getuigschrift overlegt, waaruit blijkt dat hij met vrucht een humanioracursus gevolgd heeft van ten minste zes jaren met inbegrip van de rhetorica; tot het examen van candidaat in de wetenschappen voor de groep der wiskundige wetenschappen, indien hij geen getuigschrift overlegt, waaruit blijkt dat hij met vrucht een cursus van vakstudiën gevolgd heeft van ten minste vijf jaren met inbegrip van de eerste wetenschappelijke of een humanioracursus van ten minste zes jaren, met inbegrip van de rhetorica, evenals den cursus in de wiskunde der eerste wetenschappelijke.]

Dit getuigschrift moet bovendien vaststellen dat de leerling bekwaam wordt geacht om met vrucht de lessen van het hooger onderwijs te volgen.] (Wet van 14 Juli 1930.)

Art. 6. — De vorm van de getuigschriften wordt bij koninklijk besluit geregeld.

Art. 7. — De getuigschriften worden onderzocht door een jury, ingesteld bij koninklijk besluit en derwijze samengesteld dat de leeraren van het door den Staat bestuurd of gesubsidieerd onderwijs en die van het bijzonder onderwijs in gelijk getal daarin vertegenwoordigd zijn. Het leerplan van het onderwijs wordt aan de jury medegedeeld.

De voorzitter wordt buiten het onderwijzend personeel gekozen.

Art. 8. — Ingeval uit de getuigschriften niet blijkt dat de lessen gedurende den vereischten tijd werden gevolgd, of dat zij geen voldoende waarborg van echtheid bieden, dan mag de jury een termijn bepalen om de noodige rechtvaardiging te verstrekken.

Art. 9. — Bij gebrek aan een door de jury aanvaard getuigschrift, dient de candidaat het bewijs te leveren dat hij de bij artikel 10 bepaalde voorbereidende proef heeft doorstaan.

Art. 10. — [De voorbereidende proef omvat :

- 1° De beginselen der redekunst;
- 2° De vertaling, in het Nederlandsch of in het Fransch, van een Latijnsch schrijver welke voorkomt op het leerplan der rhetorica;
- 3° De vertaling van een Nederlandsch, Duitsch of Engelsch schrijver, naar keuze van den examinandus;
- 4° Een Nederlandsch, Fransch of Duitsch opstel, naar keuze van den examinandus;

5° L'arithmétique;

6° L'algèbre élémentaire, y compris la théorie des progressions et des logarithmes;

7° La géométrie plane et les éléments de la géométrie à trois dimensions;

8° La géographie;

9° L'histoire de Belgique;

10° Les faits principaux de l'histoire ancienne, de l'histoire du moyen âge et de l'histoire moderne.

Pour les étudiants qui aspirent au grade de candidat en philosophie et lettres, l'épreuve comprend, en outre, une traduction du grec en français ou en flamand. Le Gouvernement aura également le droit de décider que l'épreuve comprend cette traduction pour les étudiants qui aspirent au grade de candidat en sciences pour les groupes des sciences chimiques, des sciences géologiques et minéralogiques, des sciences biologiques, des sciences géographiques, de la médecine vétérinaire et de la pharmacie ou de candidat en sciences naturelles et médicales.

Pour les étudiants qui aspirent au grade de candidat en sciences pour les groupes des sciences chimiques, des sciences géologiques et minéralogiques, des sciences biologiques, des sciences géographiques, de la médecine vétérinaire et de la pharmacie ou de candidat en sciences naturelles et médicales, l'épreuve comprend, outre les matières indiquées ci-dessus sous les n° 1° à 10°, la géométrie à trois dimensions, la trigonométrie rectiligne, les éléments de la physique et, éventuellement, le grec.

Pour les étudiants qui aspirent au grade de candidat en sciences (groupes des sciences physiques ou mathématiques) l'épreuve comprend les matières énumérées à l'article 12.

Toutefois, les étudiants qui justifient par certificat, avoir suivi avec fruit un cours d'humanités complètes, sont dispensés de répondre sur les matières reprises sous les n° 1° à 3° du dit article.] (Loi du 14 juillet 1930.)

Art. 11. — Un arrêté royal règle tout ce qui concerne l'organisation et le fonctionnement du jury précité.

Art. 12. — [Nul n'est admis à l'examen de candidat ingénieur civil s'il n'a subi une épreuve préparatoire devant un jury composé de professeurs de l'Université dont il suivra les cours, ou devant le jury prévu par les articles 7 et suivants.

Cette épreuve préparatoire comprend l'examen sur les matières suivantes :

1° Langue française ou flamande;

5° De rekenkunde;

6° De elementaire algebra met inbegrip van de theorie der reeksen en der logarithmen;

7° De vlakke meetkunde en de beginselen van de meetkunde in de ruimte;

8° De aardrijkskunde;

9° De geschiedenis van België;

10° De voornaamste feiten uit de geschiedenis der oudheid, der middeleeuwen en uit de nieuwe geschiedenis.

Voor de studenten, die den graad van candidaat in de wijsbegeerte en letteren wenschen te behalen, omvat de proef bovendien een vertaling uit het Grieksch in het Fransch of in het Nederlandsch. De Regeering zal eveneens het recht hebben te besluiten dat de proef deze vertaling omvat voor de studenten die den graad van candidaat in de wetenschappen wenschen te behalen voor de groepen der scheikundige wetenschappen, der aardkundige en delfstofkundige wetenschappen, der biologische wetenschappen, der aardrijkskundige wetenschappen, der veeartsenijkunde en der artsennijbereidkunde of van candidaat in de natuur- en geneeskundige wetenschappen.

Voor de studenten, welke den graad van candidaat in de wetenschappen wenschen te behalen voor de groepen der scheikundige wetenschappen, der aardkundige en delfstofkundige wetenschappen, der biologische wetenschappen, der aardrijkskundige wetenschappen, der veeartsenijkunde en der artsennijbereidkunde of van candidaat in de natuur- en geneeskundige wetenschappen, omvat de proef, buiten de hierboven onder n° 1° tot 10° vermelde vakken, de meetkunde in de ruimte, de rechtlijnige driehoeksmeting, de beginselen der natuurkunde en, eventueel, het Grieksch.

Voor de studenten, welke den graad van candidaat in de wetenschappen wenschen te behalen (groepen der wis- of natuurkundige wetenschappen) omvat de proef de in artikel 12 opgesomde vakken.

De studenten die een getuigschrift overleggen, waaruit blijkt dat zij met vrucht een volledigen humanioracursus gevolgd hebben, zijn evenwel vrijgesteld van de proef over de vakken opgesomd in de n° 1° en 3° van voornoemd artikel.] (Wet van 14 Juli 1930.)

Art. 11. — Een Koninklijk besluit regelt al wat inrichting en werking van de voornoemde jury betreft.

Art. 12. — [Niemand wordt toegelaten tot het examen van candidaat-burgerlijk ingenieur, zoo hij niet geslaagd is in een voorbereidende proef ten overstaan van een commissie, samengesteld uit professoren der universiteit, waar hij de lessen zal volgen, of ten overstaan van de commissie voorzien onder de artikelen 7 en volgende.

Deze voorbereidende proef omvat het examen over de volgende vakken :

1° Nederlandsche of Fransche taal;

2° Langue latine, allemande, anglaise ou celle des deux langues sur laquelle n'a pas porté l'épreuve mentionnée au 1°;

3° Histoire et géographie;

4° Arithmétique;

5° Algèbre;

6° Géométrie;

7° Trigonométrie rectiligne et trigonométrie sphérique;

8° Géométrie analytique;

9° Géométrie descriptive;

10° Dessin.

Les aspirants au grade de candidat ingénieur civil qui justifient par certificat avoir subi avec fruit un cours d'humanités de six années au moins, y compris la rhétorique, sont dispensés de subir l'épreuve sur les matières reprises sous les n° 1° à 3° du présent article.

Les récipiendaires qui auront subi devant un jury universitaire l'épreuve préparatoire prévue par le présent article, seront admissibles à l'examen de candidat en sciences pour les groupes des sciences physiques ou mathématiques. (Loi du 14 juin 1930.)

**

En résumé, les aspirants aux grades légaux doivent prouver par certificat qu'ils ont fait avec fruit des études moyennes du degré supérieur d'une durée de six ou cinq années, suivant le cas. Les certificats sont examinés et éventuellement homologués par un jury, appelé jury d'homologation.

Si les études moyennes n'ont pas été régulières, l'étudiant subit devant ledit jury une épreuve préparatoire. En ce qui concerne la philosophie et les lettres, les sciences (groupes autres que les sciences mathématiques et physiques) et les sciences naturelles et médicales, le programme en est fixé par l'article 10; en ce qui concerne les sciences physiques et mathématiques, par l'article 12.

Toutefois, aux aspirants candidats ingénieurs civils, on impose une épreuve d'admission, dont le programme est fixé par l'article 12; elle doit être subie soit devant le jury d'homologation, soit devant un jury composé de professeurs de l'établissement dont les intéressés suivront les cours.

A première vue, l'article 5 ne distingue que deux types d'études moyennes du degré supérieur : d'une part, les humanités; d'autre part, les études professionnelles.

Pour préciser davantage les intentions du législateur de 1890 à ce propos, il faut rapprocher cet article 5 de l'article 10 qui fixe le programme de l'épreuve préparatoire. Celle-ci comprend notamment la traduction en français ou en flamand d'un auteur

2° Latijnsche, Duitsehe, Engelsehe taal of die der twee talen, waarover de in 1° vermelde proef niet liep;

3° Geschiedenis en aardrijkskunde;

4° Rekenkunde;

5° Algebra;

6° Meetkunde;

7° Rechthoekige driehoeksmeting en boldriehoeksmeting;

8° Analytische meetkunde;

9° Beschrijvende meetkunde;

10° Teekenen.

Zij die den graad van candidaat-burgerlijk ingenieur wenschen te behalen en een getuigschrift overleggen, waaruit blijkt dat zij met vrucht een humanioracursus gevolgd hebben van ten minste zes jaren, met inbegrip van de rhetorica, zijn vrijgesteld van de proef over de vakken, opgesomd onder de n° 1° tot 3° van dit artikel.

De examinandi welke ten overstaan van een universitaire examencommissie geslaagd zijn in de bij onderhavig artikel voorziene voorbereidende proef, kunnen toegelaten worden tot het examen van candidaat in de wetenschappen voor de groepen der wis- of der natuurkundige wetenschappen. (Wet van 14 Juni 1930.)

**

Kortom, de aspiranten tot de wettelijke graden moeten door hun getuigschrift bewijzen dat zij met goed gevolg middelbare studiën van den hooger grad hebben voltrokken, welke, al naar het geval, zes of vijf jaren duren. De getuigschriften worden onderzocht en eventueel gehomologeerd door een commissie, genaamd homologatie-commissie.

Zoo de middelbare studiën niet regelmatig zijn geweest, moet de student een voorbereidende proef doorstaan vóór genoemde commissie. Wat betreft de letteren en wijsbegeerte, de wetenschappen (andere groepen van de wis- en natuurkundige wetenschappen) en de natuur- en geneeskundige wetenschappen, dienaangaande is het programma vastgesteld bij artikel 10; artikel 12 regelt dit punt, wat betreft de wis- en natuurkundige wetenschappen.

Aan de aspirant-candidaat-burgerlijke ingenieurs legt men evenwel een toelatingsproef op, waarvan het programma vastgesteld is bij artikel 12; deze proef moet doorstaan worden, hetzij vóór de homologatie-commissie, hetzij vóór een commissie, samengesteld uit professoren van de inrichting, waarvan de belanghebbenden de lessen zullen volgen.

Op het eerste gezicht onderscheidt artikel 5 slechts twee typen van middelbare studiën van den hooger grad : enerzijds de humaniora; anderzijds de vak-studiën.

Om de inzichten van den wetgever van 1890 dienaangaande nader te bepalen, moet men dit artikel 5 vergelijken met artikel 10, waarbij het programma der voorbereidende proef wordt vastgesteld. Deze proef omvat o. m. de vertaling in het Nederlandsch

latin emprunté au programme de rhétorique. Mais, pour les futurs candidats en philosophie et lettres, elle comporte, en outre, une traduction du grec en français ou en flamand. Il en résulte que le législateur de 1890 a voulu imposer les humanités *gréco-latines* aux aspirants candidats en philosophie et lettres.

L'article 10 dispose que le Gouvernement aura également le droit de décider que l'épreuve comprend cette traduction pour les étudiants en sciences (groupes autres que les sciences physiques et mathématiques) et pour les futurs candidats en sciences naturelles et médicales. Le Gouvernement a toujours imposé cette traduction à cette catégorie d'étudiants. En conséquence, le jury d'homologation a toujours exigé des futurs candidats en sciences des groupes ci-dessus, qu'ils aient fait des humanités *gréco-latines*.

L'article 10 impose encore à cette catégorie d'étudiants, une épreuve comprenant la géométrie à trois dimensions, la trigonométrie rectiligne et les éléments de physique. Les futurs candidats pour ces groupes doivent donc, dans le régime actuel, prouver par leur certificat qu'ils ont suivi des cours portant sur les dites matières.

Les mots « études professionnelles » doivent aussi être interprétés en fonction de l'article 10 (avant-dernier paragraphe) et de l'article 12. L'épreuve de l'article 12 comprend notamment l'arithmétique, l'algèbre, la géométrie, la trigonométrie rectiligne, la *trigonométrie sphérique*, la *géométrie analytique*, la *géométrie descriptive*.

Les matières dont le nom est en italique caractérisent spécialement l'enseignement de ce qu'on est convenu d'appeler la première scientifique.

Le législateur de 1890 admettait donc, en fait, trois types d'études moyennes du degré supérieur :

1° Les études *gréco-latines*, sans compléments de mathématiques, d'une durée de six années au moins, destinées aux futurs candidats en philosophie et lettres;

2° Les études *gréco-latines*, avec compléments de mathématiques, de même durée, destinées aux futurs candidats en sciences pour les groupes autres que les sciences mathématiques et physiques et aux futurs candidats en sciences naturelles et médicales;

3° Les études professionnelles y compris la première scientifique, d'au moins cinq années (en fait presque toujours six années), destinées aux futurs candidats en sciences mathématiques et physiques.

Signalons, en outre, pour mémoire, les humanités dites latines, sans grec et sans compléments de mathé-

of in het Fransch van een Latijnsch schrijver uit het programma der rhetorica. Doch voor de toekomstige kandidaten in de letteren en wijsbegeerte, omvat zij bovendien een vertaling uit het Grieksch in het Nederlandsch of in het Fransch. Daaruit volgt dat de wetgever van 1890 de *Grieksch-Latijnsche* humaniora heeft willen opleggen aan de aspirant-candidaten in de letteren en wijsbegeerte.

Artikel 10 bepaalt dat de Regeering eveneens het recht zal hebben te beslissen dat de proef deze vertaling omvat voor de studenten in de wetenschappen (andere groepen dan de wis- en natuurkundige wetenschappen) en voor de toekomstige kandidaten in de natuur- en geneeskundige wetenschappen. De Regeering heeft steeds deze vertaling opgelegd aan de hier bedoelde categorie van studenten. Derhalve heeft de homologatie-commissie altijd van de toekomstige kandidaten in de wetenschappen voor de hierboven bedoelde groepen geëischt dat zij *Grieksch-Latijnsche* humaniora zouden voltrokken hebben.

Artikel 10 legt deze categorie van studenten nog een proef op, waarin begrepen zijn de meetkunde in de ruimte, de rechte lijnige driehoeksmeting en de beginselen der natuurkunde. De toekomstige kandidaten voor deze groepen moeten dus onder de tegenwoordige regeling door hun getuigschrift bewijzen dat zij lessen gevolgd hebben over bovengenoemde vakken.

De woorden « vakstudiën » moeten eveneens opgevat worden met inachtneming van artikel 10 (voorlaatste paragraaf) en van artikel 12. De proef van artikel 12 omvat o. m. de rekenkunde, de algebra, de meetkunde, de rechte lijnige driehoeksmeting, de *boldriehoeksmeting*, de *analytische meetkunde*, de *beschrijvende meetkunde*.

De vakken, waarvan de benaming cursief is gedrukt, kenmerken inzonderheid het onderwijs van hetgeen men overeengekomen is de eerste wetenschappelijke te noemen.

De wetgever van 1890 nam dus feitelijk drie typen van middelbare studiën van den hooger grad aan :

1° De *Grieksch-Latijnsche* studiën, zonder wiskundige aanvullingen, met een duur van ten minste zes jaren, bestemd voor de toekomstige kandidaten in de letteren en wijsbegeerte;

2° De *Grieksch-Latijnsche* studiën met wiskundige aanvullingen en hebbende denzelfden duur, bestemd voor de toekomstige kandidaten in de wetenschappen voor de andere groepen dan de wis- en natuurkundige wetenschappen en voor de toekomstige kandidaten in de natuur- en geneeskundige wetenschappen;

3° De vakstudiën, met inbegrip van de eerste wetenschappelijke, van ten minste vijf jaar (men doet er bijna altijd zes jaar over) bestemd voor de toekomstige kandidaten in de wis- en natuurkundige wetenschappen.

Laten wij bovendien, ter herinnering, wijzen op de zoogenaamde Latijnsche humaniora, zonder Grieksch

matiques, autrefois destinées aux futurs candidats notaires de la loi de 1890. La loi du 21 mai 1929 ayant exigé des futurs notaires qu'ils fassent au préalable la candidature en philosophie et lettres, le régime commun leur a été appliqué et ils doivent avoir fait des humanités gréco-latines.

Article premier.

Le projet de loi qui vous est soumis n'admet plus que deux types d'études moyennes du degré supérieur : les humanités gréco-latines, les humanités latines-mathématiques. Les premières seront exigées des futurs candidats en philosophie et lettres; les secondes des aspirants candidats en sciences pour les sciences mathématiques et physiques et les candidats ingénieurs civils. Les aspirants candidats en sciences pour les groupes des sciences chimiques, sciences géologiques et minéralogiques, sciences biologiques, sciences géographiques, médecine vétérinaire et pharmacie, et les aspirants candidats en sciences naturelles et médicales, auront le choix entre ces deux types.

Les programmes de ces études sont les programmes des épreuves préparatoires imposées par l'article 7 nouveau à ceux qui n'ont pas fait d'études régulières.

Aux termes dudit article 7, § 1, l'épreuve préparatoire nouvelle comprend : l'arithmétique, l'algèbre élémentaire, y compris la théorie des progressions et des logarithmes, la géométrie plane et la *géométrie à trois dimensions*, la *trigonométrie rectiligne*, les *éléments de physique*. Il en résulte que le programme des humanités régulières gréco-latines devra notamment comprendre les matières dont le nom est en italique; ce sont celles qui caractérisent, dans le régime de 1890, les humanités gréco-latines imposées aux futurs candidats en sciences pour les groupes autres que les sciences mathématiques et physiques et pour les futurs candidats en sciences naturelles et médicales. Cette disposition se justifie, puisque les porteurs d'un certificat homologué d'humanités gréco-latines doivent pouvoir être admis aux dits examens de candidat; au reste, depuis un certain temps déjà, presque tous les élèves de nos athénées et collèges suivent ce type d'humanités gréco-latines, qu'ils se destinent à la candidature en philosophie et lettres ou aux candidatures en sciences (groupes autres que les sciences mathématiques et physiques).

L'expression « latines-mathématiques » devra être interprétée à la lumière de l'article 7, § II du projet. En ce qui concerne les mathématiques, l'épreuve préparatoire qu'impose cet article comprendra l'arith-

en zonder wiskundige aanvullingen, voorheen bestemd voor de toekomstige candidaat-notarissen, volgens de wet van 1890. Daar de wet van 21 Mei 1929 van de toekomstige notarissen geëischt heeft dat zij vooraf de candidatuur in de letteren en wijsbegeerte doormaken, werd hun het gemeenschappelijk stelsel opgelegd en moeten zij dus Grieksch-Latijnsche humaniora voltrokken hebben.

Eerste artikel.

Het wetsontwerp, dat U is onderworpen, kent nog slechts twee typen van middelbare studiën van den hooger en graad : de Grieksch-Latijnsche humaniora, de Latijnsch-wiskundige humaniora. De eerste worden geëischt van de toekomstige kandidaten in de letteren en wijsbegeerte; de tweede van de aspirant-candidaten in de wetenschappen voor de wis- en natuurkundige wetenschappen en de candidaat-burgerlijke ingenieurs. De aspirant-candidaten in de wetenschappen voor de groepen der scheikundige wetenschappen, aardkundige en delfstofkundige wetenschappen, biologische wetenschappen, aardrijkskundige wetenschappen, veeartsenijkunde en artsenijbereidkunde en de aspirant-candidaten in de natuur- en geneeskundige wetenschappen, mogen kiezen tusschen deze twee typen.

De programma's dezer studiën zijn de programma's der voorbereidende proeven, welke bij het nieuw artikel 7 opgelegd worden aan hen die geen regelmatige studiën hebben voltrokken.

Naar luid van bedoeld artikel 7, § 1, omvat de nieuwe voorbereidende proef : de rekenkunde, de elementaire algebra met inbegrip van de theorie der reeksen en der logarithmen, de vlakke meetkunde, de *meetkunde in de ruimte*, de *rechtlijnige driehoeksmeting*, de *beginselen der natuurkunde*. Daaruit volgt dat het programma voor de regelmatige Grieksch-Latijnsche humaniora o. m. de vakken moet bevatten, waarvan de benaming cursief is gedrukt; deze zijn het die onder het stelsel van 1890 de Grieksch-Latijnsche humaniora kenmerken, welke opgelegd zijn aan de toekomstige kandidaten in de wetenschappen voor de andere groepen dan de wis- en natuurkundige wetenschappen en voor de toekomstige kandidaten in de natuur- en geneeskundige wetenschappen. Deze bepaling is gewettigd aangezien de houders van een gehomologeerd getuigschrift van Grieksch-Latijnsche humaniora moeten kunnen toegelaten worden tot bedoelde examens van candidaat; trouwens bijna al de leerlingen van onze athenaea en colleges volgen reeds sedert eenigen tijd dit type van Grieksch-Latijnsche humaniora, of zij zich voorbereiden tot de candidatuur in de letteren en wijsbegeerte ofwel tot de candidaturen in de wetenschappen (andere groepen dan de wis- en natuurkundige wetenschappen).

De benaming « wiskundig-Latijnsche humaniora » moet opgevat worden met inachtneming van artikel 7, § II, van het ontwerp. Wat de wiskunde betreft, de voorbereidende proef, die door dit artikel

métique, l'algèbre, la géométrie, la trigonométrie rectiligne, la *trigonométrie sphérique*, la *géométrie analytique*, la *géométrie descriptive*, les éléments de physique, le dessin. Les matières en italique sont celles qui caractérisent l'enseignement de la première scientifique des études professionnelles du régime actuel. En conséquence, ce type d'humanités devra comprendre, pour que le jury puisse homologuer les certificats, l'enseignement mathématique de la première scientifique actuelle.

Rien n'empêchera que, comme à l'heure actuelle, le jury admette, pour les sciences physiques et mathématiques, les porteurs d'un certificat d'humanités gréco-latines qui ont suivi *en outre* avec fruit des cours sur les dites matières de l'ancienne première scientifique.

L'article 1 comprend *in fine* une disposition transitoire. Elle a pour but de permettre aux jeunes gens ayant commencé un cycle d'études dites professionnelles, de se présenter aux examens de candidat en sciences pour les groupes des sciences mathématiques et physiques. Dans notre pensée, la sixième de ce type (c'est-à-dire la première année d'études du cycle) ne sera plus organisée à partir du début de l'année scolaire qui suivra la promulgation de la loi; en conséquence, la première scientifique du type actuel cessera d'exister cinq ans après.

Art. 2.

L'article 2 introduit une disposition nouvelle extrêmement importante. Jusqu'ici, dès que les études avaient été régulières, le jury d'homologation devait les agréer. Certes, le chef de l'établissement délivrant ce certificat devait affirmer que le porteur était jugé apte à suivre avec fruit les cours d'enseignement supérieur. Mais, on le conçoit, cette garantie est plutôt illusoire.

L'article 2 du projet exige, en plus, que le futur étudiant subisse un examen de maturité devant ses juges naturels, le chef de l'établissement ou son délégué et les professeurs qui ont donné les cours de rhétorique. Ce jury comprendra, de plus, deux délégués choisis parmi les membres du personnel d'une des quatre universités du pays. Le chef de l'établissement choisira lui-même l'université; celle-ci désignera ses représentants. Nous avons la conviction que la présence de ces délégués suffira pour éviter un excès d'indulgence de la part du jury.

Il a été dit plus haut pour quels motifs le Gouvernement estimait devoir placer cet examen de maturité à la sortie de l'athénée ou du collège plutôt qu'à l'entrée de l'université. Nous n'y reviendrons pas.

wordt opgelegd, omvat : de rekenkunde, de algebra, de meetkunde, de rechtlijnige driehoeksmeting, de *boldriehoeksmeting*, de *analytische meetkunde*, de *beschrijvende meetkunde*, de beginselen der natuurkunde, het teekenen. De cursief gedrukte vakken zijn die, welke het onderwijs kenmerken van de eerste wetenschappelijke der vakstudiën van het tegenwoordig stelsel. Derhalve zal dit type van humaniora, opdat de commissie de getuigschriften zou kunnen homologeeren, het wiskundig onderwijs van de tegenwoordige eerste wetenschappelijke moeten bevatten.

Niets belet dus dat, zooals thans, de commissie, voor de wis- en natuurkundige wetenschappen, de houders van een getuigschrift van Grieksch-Latijnsche humaniora aanvaardde, welke *bovendien* met goed gevolg cursussen over genoemde vakken van de vroegere eerste wetenschappelijke hebben gevolgd.

Het eerste artikel bevat *in fine* een overgangsbepaling. Deze heeft ten doel de jonge lieden, die een cyclus van zoogenaamde vakstudiën hebben aangevangen, in de gelegenheid te stellen zich aan te melden voor de examens van candidaat in de wetenschappen voor de groepen der wis- en natuurkundige wetenschappen. In onze opvatting zal de zesde klasse van dit type (d. w. z. het eerste studiejaar van den cyclus) niet meer ingericht worden te beginnen met den aanvang van het schooljaar, dat volgt op de afkondiging der wet; derhalve zal de eerste wetenschappelijke van het tegenwoordig type vijf jaar daarna ophouden te bestaan.

Art. 2.

Artikel 2 voert een uiterst belangrijke nieuwe bepaling in. Tot nog toe moest de homologatie-commissie, zoodra de studiën regelmatig geweest waren, deze erkennen. Voorzeker moest het instellingshoofd, dat dit getuigschrift uitreikte, bevestigen dat de houder bekwaam geacht was om met goed gevolg de lessen van het hooger onderwijs te volgen. Doch men begrijpt dat deze waarborg eerder denkbeeldig is.

Artikel 2 van het ontwerp vereischt bovendien dat de toekomstige student een rijpheidsexamen aflegge voor zijn natuurlijke rechters, het hoofd der instelling of diens afgevaardigde en de leeraars, die de lessen der rhetorica hebben gegeven. In deze commissie zullen daarenhoven twee afgevaardigden, gekozen onder de leden van het personeel van een der vier universiteiten van het land, zitting hebben. Het instellingshoofd kiest zelf de universiteit; deze laatste stelt haar vertegenwoordigers aan. Wij zijn ervan overtuigd dat de aanwezigheid van deze afgevaardigden zal volstaan om een overdreven toegevendheid vanwege de examencommissie te voorkomen.

Hierboven werd reeds gezegd om welke redenen de Regeering geoordeeld heeft dit rijpheidsexamen te moeten plaatsen bij het eindigen der studiën aan athenaeum of college in plaats van bij de toelating tot de universiteit. Wij zullen er niet meer op terugkomen.

L'examen de maturité doit avoir pour but de s'assurer de l'aptitude du récipiendaire à suivre les cours d'enseignement supérieur plutôt que de vérifier s'il a emmagasiné les matières enseignées. Le programme de l'examen est tel qu'il ne peut encourir le reproche de surcharger l'étudiant. Il comprend d'abord une relation écrite en français ou en flamand d'un exposé oral d'ordre général fait par un membre du jury. La relation écrite dont il est ici question n'est pas, à proprement parler, une innovation; elle est imposée déjà aux examens que fait subir la Fondation Universitaire à ceux qui sollicitent un prêt d'études. Cette épreuve est, en effet, de nature à s'assurer de l'esprit de synthèse de l'élève.

L'épreuve comprend en outre une interrogation sur trois matières, au choix du récipiendaire, du programme de la rhétorique; les matières entre lesquelles le choix peut avoir lieu, seront celles qu'indique le programme des épreuves préparatoires de l'article 7 et qui font partie du programme de la rhétorique.

*
**

Il n'y a aucun empêchement à ce que cette disposition de la loi nouvelle soit immédiatement appliquée. En conséquence, les jeunes gens qui sortiront de l'athénée ou du collège à la fin de l'année scolaire qui suivra la promulgation de la loi, devront subir cette épreuve. Puisque pendant cinq ans les études professionnelles subsistent, l'examen de maturité pourra pendant le même laps de temps porter sur des matières choisies dans le programme de la première scientifique.

Dans le cas où des jeunes gens porteurs d'un certificat homologué d'études gréco-latines désireraient être rendus admissibles à la candidature en sciences physiques et mathématiques, il n'auraient évidemment plus à subir ledit examen de maturité; celui qu'ils ont subi avec succès à la fin de leurs études gréco-latines les a déjà, en effet, reconnus aptes à suivre avec fruit des cours d'enseignement supérieur. Réciproquement les porteurs d'un certificat homologué d'humanités latines-mathématiques désireux d'être déclarés admissibles à la candidature en philosophie et lettres ne devront pas subir à nouveau ledit examen de maturité.

Art. 3 et 4.

Les articles 3 et 4 du projet reproduisent à peu près littéralement les articles 6 et 7 de la loi ancienne. En conséquence les dispositions qu'ils contiennent devront éventuellement être interprétées comme celles du régime actuel.

Het rijpheidsexamen moet ten doel hebben zekerheid te verschaffen omtrent de bekwaamheid van den examinandus om cursussen van het hooger onderwijs te volgen, veeleer dan na te gaan of hij de kennis der onderwezen vakken heeft opgedaan. Het programma van het examen is zoodanig dat men het niet kan verwijten den student te overladen. Het omvat eerst een in het Nederlandsch of Fransch geschreven verslag over een mondelinge uiteenzetting van algemeen aard, gedaan door een lid van de commissie. Het schriftelijk verslag, waarover het hier gaat, is eigenlijk geen nieuwigheid; het wordt reeds opgelegd voor de examens, die de Universitaire Stichting afneemt van hen die om een studieleening verzoeken. Door deze proef kan men inderdaad de zekerheid opdoen of de leerling een synthetischen geest heeft.

De proef omvat bovendien een ondervraging over drie vakken, naar keuze van den examinandus, uit het programma der rhetorica; de vakken, waaronder mag gekozen worden, zijn die, welke voorkomen op het programma der voorbereidende proeven van artikel 7 en welke deel uitmaken van het programma der rhetorica.

*
**

Niets belet dat deze bepaling van de nieuwe wet onmiddellijk zou toegepast worden. Derhalve zullen de jonge lieden, die aan het einde van het schooljaar, dat volgt op de afkondiging der wet, het atheneum of het college verlaten, deze proef moeten doorstaan. Daar de vakstudien gedurende vijf jaar zullen voortduren, zal het rijpheidsexamen gedurende hetzelfde tijdsbestek kunnen loopen over vakken, die gekozen zijn in het programma der eerste wetenschappelijke.

Ingeval jonge lieden, die in het bezit zijn van een gehomologeerd getuigschrift van Grieksch-Latijnsche studien, toelaatbaar zouden willen verklaard worden tot de candidatuur in de wis- en natuurkundige wetenschappen, zouden zij natuurlijk bedoeld rijpheidsexamen niet meer moeten afleggen; het examen, waarin zij aan het einde hunner Grieksch-Latijnsche studien geslaagd zijn, heeft ze inderdaad reeds bekwaam verklaard om met goed gevolg lessen van het hooger onderwijs te volgen. Wederkeerig zullen de houders van een gehomologeerd getuigschrift van Latijnsch-wiskundige humaniora die toelaatbaar wenschen verklaard te worden tot de candidatuur in de letteren en wijsbegeerte, bedoeld rijpheidsexamen niet meer opnieuw moeten afleggen.

Art. 3 en 4.

De artikelen 3 en 4 van het ontwerp nemen bijna letterlijk de artikelen 6 en 7 van de vroegere wet over. Derhalve zullen de bepalingen, die zij bevatten, eventueel moeten verklaard worden als die van het tegenwoordig stelsel.

Art. 5.

L'article 5 introduit une disposition nouvelle. Dans la législation ancienne le jury pouvait admettre des certificats d'études moyennes faites à l'étranger, à condition toutefois que, dans ses grandes lignes, le programme en fût identique à celui de nos athénées et collèges; le jury admettait évidemment une certaine tolérance en ce qui concerne l'enseignement de l'histoire et de la géographie.

L'article 5 nouveau élargit les pouvoirs du jury; il lui permettra notamment d'admettre des certificats d'études gréco-latines ou latines-mathématiques dont le plan ne serait pas exactement semblable à celui de nos athénées et collèges. Il devra juger si les certificats présentés assurent que l'étudiant possède une formation suffisante pour aborder soit les études en philosophie et lettres, soit les études en sciences. Dans les cas douteux et notamment quand les certificats présentés n'auraient pas été délivrés à la suite d'un examen de maturité plus ou moins analogue au nôtre, il pourra faire subir à l'intéressé l'examen prévu à l'article 2.

Art. 6.

L'article 6 reproduit littéralement l'article 9 de l'ancienne loi. Il n'est pas nécessaire de le commenter.

Art. 7.

Cet article est l'équivalent de l'article 10 de la loi ancienne. Les programmes des deux épreuves préparatoires correspondent — et nous l'avons déjà souligné en analysant l'article premier — d'une part aux humanités gréco-latines, d'autre part aux études latines-mathématiques. Comme par le passé les aspirants aux grades de candidat en philosophie et lettres voulant devenir candidats en sciences physiques et mathématiques pourront subir devant le jury d'homologation une épreuve complémentaire portant sur les matières relevées sous les n° 5 à 12 du paragraphe 2.

Réciproquement, le porteur d'un certificat homologué d'études latines-mathématiques, voulant passer à la candidature en philosophie et lettres, pourra subir une épreuve complémentaire portant sur le grec.

L'article 7 contient enfin une disposition transitoire analogue à celle qui a été insérée *in fine* à l'article premier: les aspirants au grade de candidat en sciences physiques et mathématiques seront dispensés, pendant une période de cinq années à compter du 1er octobre suivant la promulgation de la loi, de l'interrogation sur le latin. Il faut, en effet, que les

Art. 5.

Artikel 5 voert een nieuwe bepaling in. Onder de vroegere wetgeving kon de commissie getuigschriften aanvaarden van in het buitenland voltrokken middelbare studiën, op voorwaarde evenwel dat het programma van deze studiën in zijn groote trekken hetzelfde zou zijn als dat van onze athenaea en colleges; de commissie toonde zich natuurlijk eenigszins toegevend, wat het onderwijs in geschiedenis en aardrijkskunde betreft.

Het nieuwe artikel 5 verruimt de macht van de examencommissie; het geeft haar onder meer de toelating om getuigschriften te aanvaarden van Grieksch-Latijnsche of Latijnsch-wiskundige studiën waarvan het leerplan niet precies schijnt overeen te stemmen met dat van onze athenaea en colleges. Zij zal moeten oordeelen of de overgelegde getuigschriften de verzekering geven dat de student een voldoende vorming bezit om hetzij de studiën in de letteren en wijsbegeerte, hetzij de studiën in de wetenschappen aan te vangen. In de twijfelachtige gevallen en inzonderheid wanneer de overgelegde getuigschriften niet zouden uitgereikt zijn tengevolge van een rijpheidsexamen dat min of meer gelijk is aan het onze, zal zij den belanghebbende aan het bij artikel 2 voorziene examen kunnen onderwerpen.

Art. 6.

Artikel 6 neemt letterlijk artikel 9 van de vroegere wet over. Het behoeft geen commentaar.

Art. 7.

Dit artikel is het equivalent van artikel 10 der vroegere wet. De programma's der twee voorbereidende proeven stemmen overeen — en wij hebben daar reeds op gewezen bij de ontleding van het eerste artikel — eenzijdig met de Grieksch-Latijnsche humaniora, anderzijds met de Latijnsch-wiskundige humaniora. Zooals vroeger zullen de aspiranten tot de graden van candidaat in de letteren en wijsbegeerte, die candidaat in de wis- en natuurkundige wetenschappen wenschen te worden, voor de homologatie-commissie een aanvullende proef kunnen doorstaan, die loopt over de vakken, vermeld onder de n° 5 tot 12 van paragraaf 2.

Wederkeerig zal de houder van een gehomologeerd getuigschrift van Latijnsch-wiskundige studiën, die naar de candidatuur in de letteren en wijsbegeerte wenscht over te gaan, een aanvullende proef kunnen doorstaan, die loopt over het Grieksch.

Artikel 7 bevat ten slotte een overgangsbepaling, welke gelijk is aan die, welke voorkomt aan het slot van het eerste artikel: de aspiranten tot den graad van candidaat in de wis- en natuurkundige wetenschappen zullen gedurende een periode van vijf jaar te rekenen van den 1 October, die volgt op de afkondiging der wet, vrijgesteld zijn van de ondervraging

jeunes gens qui viennent de commencer le cycle d'études professionnelles puissent se préparer à cet examen. Toutefois, il n'y a pas lieu de prolonger ce délai au delà de cinq années.

Art. 8.

L'article 8 correspond à l'article 12 de la loi de 1890. Celle-ci imposait à tous les aspirants du grade de candidat ingénieur civil une épreuve préalable devant être subie, soit devant le jury d'homologation, soit devant un jury composé de professeurs de l'université dont ils suivront les cours.

L'examen comportait une épreuve sur les branches littéraires; langue française ou flamande, une seconde langue, histoire et géographie, et une épreuve sur les mathématiques y compris celles de la première scientifique. Les récipiendaires qui justifiaient par certificat avoir fait avec fruit un cours d'humanités de six années au moins, étaient dispensés de l'épreuve littéraire.

Nous n'avons pas cru devoir modifier profondément ce régime. Toutefois l'article 8 en modifie une disposition.

Le futur candidat ingénieur civil ne pourra se présenter à l'examen d'admission s'il n'est porteur d'un certificat homologué d'humanités gréco-latines ou latines-mathématiques ou s'il n'a subi l'épreuve préparatoire prévue à l'article 7, § I, ci-dessus. Ainsi sera écarté du dit examen d'admission tout candidat n'ayant pas fait des études bien normales.

Dans le cas où il serait dans l'impossibilité de présenter des certificats réguliers, deux voies lui sont ouvertes : ou bien il subira au préalable devant le jury d'homologation l'épreuve de l'article 7, § I (gréco-latines); il présentera ensuite l'examen d'admission devant l'université dont il veut suivre les cours. Ou bien, il subira devant le jury d'homologation l'épreuve indiquée à l'article 7, § II, et alors il sera directement admissible à l'examen de candidat ingénieur civil.

L'examen d'admission, en conséquence, ne comportera plus à l'université d'épreuve sur les branches littéraires. Nous avons, en effet, estimé que la faculté des sciences est peu apte à faire subir un examen portant sur ces branches; par la force même des choses, elle doit être tentée de donner moins d'importance à cette épreuve qu'à celle ayant pour objet les mathématiques.

Nous avons cru, en outre, utile d'introduire dans le programme de l'épreuve préalable les *éléments de physique*. Ils existent d'ailleurs dans celui de la

over het Latijn. De jonge lieden, die juist een aanvang gemaakt hadden met den cyclus van vakstudien, moeten zich inderdaad kunnen aanmelden voor dit examen. Daar bestaat echter geen reden om dezen termijn langer dan vijf jaar te laten duren.

Art. 8.

Artikel 8 stemt overeen met artikel 12 der wet van 1890. Dit laatste legde aan al de aspiranten tot den graad van candidaat-burgerlijk ingenieur, een voorafgaande proef op, die moest doorstaan worden, hetzij vóór de homologatie-commissie, hetzij vóór een commissie, samengesteld uit professoren der universiteit, waarvan zij de lessen zullen volgen.

Het examen omvatte een proef over de letterkundige vakken; Nederlandsche of Fransche taal, een tweede taal, geschiedenis en aardrijkskunde, en een proef over de wiskunde, met inbegrip van die der eerste wetenschappelijke. De examinandi uit wier overgelegd getuigschrift bleek dat zij met goed gevolg een humanioracursus van ten minste zes jaar hadden gevolgd, waren vrijgesteld van de letterkundige proef.

Wij hebben niet gemeend dit stelsel grondig te moeten wijzigen. Artikel 8 wijzigt er echter een bepaling van.

De toekomstige candidaat-burgerlijk ingenieur zal zich niet mogen aanmelden voor het toelatingsexamen, indien hij geen houder is van een gehomologeerd getuigschrift van Grieksch-Latijnsche of Latijnsch-wiskundige humaniora of indien hij niet de voorbereidende proef heeft doorstaan, voorzien bij vorenstaand artikel 7, § I. Aldus zal van bedoeld toelatingsexamen elke candidaat geweerd worden, die geen behoorlijk normale studien heeft gedaan.

Moest hij in de onmogelijkheid verkeerren regelmatig getuigschriften over te leggen, dan staan hem twee wegen open : ofwel zal hij vooraf vóór de homologatie-commissie de proef van artikel 7, § I (Grieksch-Latijnsche) doorstaan en daarna, vóór de universiteit, waarvan hij de lessen wenscht te volgen, het toelatingsexamen afleggen. Ofwel zal hij vóór de homologatiecommissie de proef doorstaan, aangeduid bij artikel 7, § II, en dan rechtstreeks toegelaten worden tot het examen van candidaat-burgerlijk ingenieur.

Dienvolgens zal het toelatingsexamen, aan de universiteit, geen proef meer omvatten over de letterkundige vakken. Wij waren, inderdaad, van meening dat de faculteit der wetenschappen weinig geschikt is om het examen, dat over die vakken loopt, af te nemen; uit den aard der zaken moet zij eerder geneigd zijn om minder belang te hechten aan die proef, dan aan de proef welke de wiskunde tot voorwerp heeft.

Daarenboven hebben wij het nuttig geacht op het programma der voorbereidende proef de *beginselen der natuurkunde* te brengen. Zij komen trouwens

latine-mathématiques et même dans celui de la gréco-latine.

Tout comme à l'article premier et à l'article 7, nous avons prévu une disposition transitoire pour ceux qui ont commencé un cycle d'études professionnelles sous l'ancien régime; pendant une période de cinq années à partir du 1er octobre qui suivra la promulgation de la loi, ils pourront continuer à subir l'épreuve préalable conformément à la loi ancienne, soit devant le jury d'homologation, soit devant le jury de l'établissement dont ils veulent suivre les cours.

Pour terminer, une dernière observation. Le projet actuel ne modifie en rien la loi du 15 juillet 1932 « complétant les dispositions de l'article 5 de la loi du 10 avril 1890 et 3 juillet 1891 sur la collation des grades académiques » et réglant l'enseignement des langues modernes dans les établissements d'enseignement moyen du degré supérieur en vue de l'admission aux grades légaux. La dite loi du 15 juillet 1932 au lieu de « compléter » les dispositions de l'article 5 de la loi du 10 avril 1890-3 juillet 1891 *complètera* l'article premier de la loi qui le remplace.

Il va en outre de soi, que ceux qui auront acquis, conformément à la loi du 10 avril 1890-3 juillet 1891, le droit de se présenter aux examens en vue des divers grades légaux de candidat, conserveront ce droit quelle que soit l'époque à laquelle ils s'en réclameront.

Le Ministre,
J. HIERNAUX.

PROJET DE LOI

LÉOPOLD III, ROI DES BELGES,
A tous, présents et à venir, SALUT.

Sur la proposition de Notre Ministre de l'Instruction publique et de l'avis de Nos Ministres, réunis en Conseil,

NOUS AVONS ARRÊTÉ ET ARRÊTONS :

Le projet, dont la teneur suit, sera présenté en Notre nom aux Chambres législatives :

Les dispositions des articles 5 à 12 de la loi du 10 avril 1890-3 juillet 1891 sur la collation des grades académiques et le programme des examens universitaires, tels qu'ils ont été modifiés par les lois des 14 juin et 14 juillet 1930, sont remplacées par les suivantes :

Article premier.

Nul n'est admis :

1° A l'examen de candidat en philosophie et lettres,

voor op het programma der Latijnsch-wiskundige en zelfs op dat der Grieksch-Latijnsche.

Evenals in artikel één en in artikel 7 hebben wij een overgangsbepaling voorzien voor degenen die een cyclus van vakstudiën onder het vroeger stelsel hebben aangevangen; gedurende een periode van vijf jaar, te beginnen met den 1 October, welke volgt op de afkondiging der wet, zullen zij, overeenkomstig de vroegere wet, de voorbereidende proef mogen blijven afleggen, hetzij vóór de homologatiecommissie, hetzij vóór de commissie der instelling, waarvan zij de lessen wenschen te volgen.

Om te sluiten, een laatste opmerking. Het tegenwoordig ontwerp brengt hoegenaamd geen wijzigingen aan de wet van 15 Juli 1932, ter aanvulling van de bepalingen van artikel 5 van de wet van 10 April 1890 en 3 Juli 1891 op het toekennen der academische graden en tot regeling van het onderwijs in de moderne talen in de instellingen voor middelbaar onderwijs van den hooger grad met het oog op de toelating tot de wettelijke graden. In plaats van de bepalingen van artikel 5 der wet van 10 April 1890-3 Juli 1891 *aan te vullen*, zal bedoelde wet van 15 Juli 1932 artikel één van de wet, die het vervangt, *aanvullen*.

Het spreekt bovendien vanzelf dat zij die, overeenkomstig de wet van 10 April 1890-3 Juli 1891 het recht verworven hebben om zich aan te melden voor de examens ter verkrijging van de verschillende wettelijke graden van candidaat, dat recht zullen behouden welk ook het tijdstip zij waarop zij er zich zullen op beroepen.

De Minister,
J. HIERNAUX.

WETSONTWERP

LÉOPOLD III, KONING DER BELGEN,
Aan allen, tegenwoordigen en toekomstenden, HEIL.

Op de voordracht van Onzen Minister van Openbaar Onderwijs en op het advies van Onze in Raad vergaderde Ministers,

WIJ HEBBEN BESLOTEN EN WIJ BESLUITEN :

Het ontwerp, waarvan de inhoud volgt, zal in Onzen naam bij de Wetgevende Kamers worden ingediend :

De bepalingen der artikelen 5 tot 12 van de wet van 10 April 1890-3 Juli 1891, op het toekennen der academische graden en het programma der universitaire examens, zooals zij gewijzigd werden bij de wetten van 14 Juni en 14 Juli 1930, worden vervangen door de volgende :

Eerste artikel.

Niemand wordt toegelaten :

1° Tot het examen van candidaat in de letteren en

s'il ne justifie par certificat qu'il a suivi avec fruit un cours d'humanités gréco-latines de six années au moins, y compris la rhétorique;

2° A l'examen de candidat en sciences pour les groupes des sciences chimiques, des sciences géologiques et minéralogiques, des sciences biologiques, des sciences géographiques, de la médecine vétérinaire ou de la pharmacie, ou de candidat en sciences naturelles et médicales, s'il ne justifie par certificat qu'il a suivi avec fruit un cours d'humanités gréco-latines de six années au moins, y compris la rhétorique ou un cours d'humanités latines-mathématiques de six années au moins, y compris la rhétorique;

3° A l'examen de candidat en sciences pour le groupe des sciences mathématiques ou physiques, s'il ne justifie par certificat qu'il a suivi avec fruit un cours d'humanités latines-mathématiques de six années au moins y compris la rhétorique.

Pendant une période de cinq années à compter du 1er octobre qui suivra la promulgation de la présente loi, les certificats d'études professionnelles y compris la première scientifique, seront admis pour les aspirants au grade de candidat en sciences pour le groupe des sciences mathématiques ou physiques.

Art. 2.

Le certificat devra constater, en outre, que l'élève a subi avec succès à la fin de ses études moyennes un examen de maturité devant un jury composé du chef de l'établissement ou de son délégué, de deux délégués choisis parmi le personnel d'une des universités et des professeurs qui ont enseigné les matières de la rhétorique ou, éventuellement, de la première scientifique.

L'examen de maturité comprend :

1° Une relation écrite en français ou en flamand d'un exposé oral d'ordre général fait par un membre du jury.

Les récipiendaires qui ont fait leurs études dans les arrondissements administratifs d'Arlon, Bastogne ou Verviers peuvent se servir de la langue allemande.

2° Une interrogation sur trois matières, au choix du récipiendaire, du programme de la rhétorique ou éventuellement de la première scientifique, à l'exclusion de la langue adoptée pour l'épreuve écrite.

Le jury constatera que l'élève est jugé apte à suivre avec fruit les cours d'enseignement supérieur.

wijsbegeerte, indien hij geen getuigschrift overlegt, waaruit blijkt dat hij met goed gevolg een cursus in de Grieksch-Latijnsche humaniora van ten minste zes jaren heeft gevolgd, met inbegrip van de rhetorica;

2° Tot het examen van candidaat in de wetenschappen voor de groepen der scheikundige wetenschappen, der aardkundige en delfstofkundige wetenschappen, der biologische wetenschappen, der aardrijkskundige wetenschappen, der veeartsenijkunde of der artsenijsbereidkunde, of van candidaat in de natuur- en geneeskundige wetenschappen, indien hij geen getuigschrift overlegt, waaruit blijkt dat hij met goed gevolg een cursus in de Grieksch-Latijnsche humaniora van ten minste zes jaren met inbegrip van de rhetorica, of een cursus in de Latijnsch-wiskundige humaniora van ten minste zes jaren met inbegrip van de rhetorica, heeft gevolgd;

3° Tot het examen van candidaat in de wetenschappen voor de groep der wis- of natuurkundige wetenschappen, indien hij geen getuigschrift overlegt, waaruit blijkt dat hij met goed gevolg een cursus in de Latijnsch-wiskundige humaniora van ten minste zes jaren met inbegrip van de rhetorica heeft gevolgd.

Gedurende een periode van vijf jaar, te rekenen van den 1er October, welke volgt op de afkondiging van de onderhavige wet, zullen de getuigschriften van vakstudiën, met inbegrip van de eerste wetenschappelijke, aanvaard worden voor de aspiranten tot den graad van candidaat in de wetenschappen voor de groep der wis- of natuurkundige wetenschappen.

Art. 2.

Het getuigschrift moet bovendien vaststellen dat de leerling, aan het einde van zijn middelbare studiën, met goed gevolg een rijpheidsexamen heeft afgelegd vóór een examencommissie, samengesteld uit het hoofd der instelling of diens afgevaardigde, uit twee afgevaardigden gekozen onder de leden van het personeel van een der universiteiten en uit de leeraars die de vakken onderwezen hebben der rhetorica, of eventueel, van de eerste wetenschappelijke.

Het rijpheidsexamen omvat :

1° Een in het Nederlandsch of in het Fransch geschreven verslag over een monderlinge uiteenzetting van algemeenen aard, gedaan door een lid der examencommissie.

De examinandi, die hun studiën gedaan hebben in de bestuursarrondissementen Aarlen, Bastenaken of Verviers, mogen zich van de Duitsche taal bedienen.

2° Een ondervraging over drie vakken, naar keuze van den examinandus, uit het leerplan der rhetorica, of eventueel van de eerste wetenschappelijke, met uitsluiting van de taal, waarvan gebruik gemaakt werd voor de schriftelijke proef.

De examencommissie zal vaststellen dat de leerling bekwaam geacht wordt om met goed gevolg de lessen van het hooger onderwijs te volgen.

Art. 3.

La forme des certificats et les modalités de l'examen de maturité sont réglées par le Roi. Les certificats sont examinés par un jury institué par le Roi et composé de telle sorte que les professeurs de l'enseignement dirigé ou subsidié par l'Etat et ceux de l'enseignement privé y soient représentés en nombre égal.

Les programmes de l'enseignement et de l'examen de maturité sont communiqués au jury. Le président est choisi en dehors du personnel enseignant.

Art. 4.

Si le jury estime que les certificats présentés sont incomplets ou ne présentent pas un caractère suffisant de sincérité, il peut exiger toutes justifications nécessaires.

Art. 5.

Le jury peut admettre des certificats d'études faites à l'étranger. Il peut aussi imposer aux porteurs de ces certificats de subir devant lui l'examen de maturité prévu à l'article 2 ci-dessus.

Art. 6.

A défaut de certificats admis par le jury, le récipiendaire doit justifier qu'il a subi l'épreuve préparatoire déterminée par l'article 7 ci-dessous.

Art. 7.

L'épreuve préparatoire comprend :

1. — Pour les aspirants au grade de candidat en philosophie et lettres :

1° La langue française ou la langue flamande, au choix du récipiendaire;

2° La langue anglaise ou la langue allemande ou celle des langues française et flamande dont il n'a pas été fait usage à l'épreuve mentionnée au 1°;

3° La langue latine;

4° La langue grecque;

5° L'arithmétique;

6° L'algèbre élémentaire y compris la théorie des progressions et des logarithmes;

7° La géométrie plane et la géométrie à trois dimensions;

8° La trigonométrie rectiligne;

9° Les éléments de physique;

10° La géographie;

11° L'histoire de Belgique;

Art. 3.

De vorm der getuigschriften en de modaliteiten van het rijpheidsexamen worden geregeld door den Koning. De getuigschriften worden onderzocht door een commissie, ingesteld door den Koning, en derwijze samengesteld dat de leeraars van het door den Staat bestuurde of gesubsidieerde onderwijs en die van het bijzonder onderwijs er in gelijk getal in verlegwoordigd zijn.

De programma's van het onderwijs en van het rijpheidsexamen worden medegedeeld aan de commissie. De voorzitter wordt gekozen buiten het onderwijzend personeel.

Art. 4.

Indien de commissie van meening is dat de overgelegde getuigschriften onvolledig zijn of niet voldoende geloofwaardig blijken, mag zij alle noodige wettigingen eischen.

Art. 5.

De commissie mag getuigschriften aanvaarden van studiën, welke in het buitenland werden voltrokken. Zij mag eveneens van de houders dezer getuigschriften eischen dat zij vóór haar het rijpheidsexamen afleggen, voorzien bij vorenstaand artikel 2.

Art. 6.

Bij gebrek aan een door de commissie aanvaard getuigschrift, moet de examinandus bewijzen dat hij de voorbereidende proef heeft doorstaan, welke bepaald wordt bij onderstaand artikel 7.

Art. 7.

De voorbereidende proef omvat :

1. — Voor de aspiranten tot den graad van candidaat in de letteren en wijsbegeerte :

1° De Nederlandsche of de Fransche taal, naar keuze van den examinandus;

2° De Engelsche taal of de Duitsche taal ofwel die der talen (Nederlandsch of Fransch), waarvan geen gebruik werd gemaakt in de proef waarvan sprake in 1°;

3° De Latijnsche taal;

4° De Grieksche taal;

5° De rekenkunde;

6° De elementaire algebra, met inbegrip van de theorie der reeksen en der logarithmen;

7° De vlakke meetkunde en de meetkunde in de ruimte;

8° De rechtlijnige driehoeksmeting;

9° De beginselen der natuurkunde;

10° De aardrijkskunde;

11° De geschiedenis van België;

12° Les faits principaux de l'histoire ancienne, de l'histoire du moyen âge, de l'histoire moderne et de l'histoire contemporaine.

II. — Pour les aspirants au grade de candidat en sciences pour les groupes des sciences chimiques, des sciences géologiques et minéralogiques, des sciences biologiques, des sciences géographiques, de la médecine vétérinaire ou de la pharmacie, ou de candidat en sciences naturelles et médicales :

a) Les matières indiquées sous le n° 1

ou

b) Les matières suivantes :

1° La langue française ou la langue flamande;

2° La langue anglaise ou la langue allemande ou celle des langues française ou flamande dont il n'a pas été fait usage à l'épreuve mentionnée au 1°;

3° La langue latine;

4° L'histoire et la géographie;

5° L'arithmétique;

6° L'algèbre;

7° La géométrie;

8° La trigonométrie rectiligne et la trigonométrie sphérique;

9° La géométrie analytique;

10° La géométrie descriptive;

11° Les éléments de physique;

12° Le dessin.

III. — Pour les aspirants au grade de candidat en sciences pour les groupes des sciences physiques et mathématiques, les matières indiquées sous IIb).

Toutefois, les récipiendaires qui justifient par certificat homologué avoir suivi un cours d'humanités gréco-latines ou latines-mathématiques, sont dispensés de répondre sur les matières reprises sous les nos 1° à 4° du IIb).

Pendant une période de cinq années à compter du 1er octobre qui suivra la promulgation de la présente loi, les récipiendaires seront dispensés de l'épreuve sur la langue latine.

Art. 8.

I. — Nul n'est admis à l'examen de candidat ingénieur civil :

a) S'il n'est porteur d'un certificat homologué d'humanités gréco-latines ou latines-mathématiques ou s'il n'a subi l'épreuve préparatoire prévue à l'article 7, 1° ci-dessus;

b) S'il n'a en outre subi, soit devant un jury composé de professeurs de l'établissement dont il suivra

12° De voornaamste feiten uit de geschiedenis der oudheid, der middeleeuwen, uit de nieuwe geschiedenis en uit de nieuwste geschiedenis.

II. — Voor de aspiranten tot den graad van candidaat in de wetenschappen voor de groepen der scheikundige wetenschappen, der aardkundige en delfstofkundige wetenschappen, der biologische wetenschappen, der aardrijkskundige wetenschappen, der vecartsenijkunde of der artsenijsbereidkunde, of van candidaat in de natuur- en geneeskundige wetenschappen.

a) De vakken vermeld onder n° 1

of

b) Volgende vakken :

1° De Nederlandsche taal of de Fransche taal;

2° De Engelsche taal of de Duitsche taal ofwel die der talen (Nederlandsch of Fransch), waarvan geen gebruik werd gemaakt in de proef, waarvan sprake in 1°;

3° De Latijnsche taal;

4° De geschiedenis en de aardrijkskunde;

5° De rekenkunde;

6° De algebra;

7° De meetkunde;

8° De rechthoekige driehoeksmeting en de boldriehoeksmeting;

9° De analytische meetkunde;

10° De beschrijvende meetkunde;

11° De beginselen der natuurkunde;

12° Het teekenen.

III. — Voor de aspiranten tot den graad van candidaat in de wetenschappen voor de groepen der wis- en natuurkundige wetenschappen, de vakken vermeld onder IIb).

De examinandi, welke een gehomologeerd getuigschrift overleggen, waaruit blijkt dat zij met goed gevolg een cursus in de Grieksch-Latijnsche of Latijnsch-wiskundige humaniora gevolgd hebben, behoeven echter niet te antwoorden op de vragen over de vakken vermeld onder de n° 1° tot 4° van IIb).

Gedurende een periode van vijf jaar, te rekenen van den 1^{en} October, welke volgt op de afkondiging van de onderhavige wet, zullen de examinandi vrijgesteld zijn van de proef over de Latijnsche taal.

Art. 8.

I. — Niemand wordt toegelaten tot het examen van candidaat-burgerlijk ingenieur :

a) Zoo hij niet in het bezit is van een gehomologeerd getuigschrift van Grieksch-Latijnsche of Latijnsch-wiskundige humaniora of zoo hij de voorbereidende proef niet heeft doorstaan, voorzien bij vorenstaand artikel 7, 1°;

b) Zoo hij, bovendien niet, hetzij voor een commissie samengesteld uit professoren van de inrich-

les cours, soit devant le jury prévu à l'article 3, une épreuve sur les matières suivantes :

- 1° L'arithmétique;
- 2° L'algèbre;
- 3° La géométrie;
- 4° La trigonométrie rectiligne et la trigonométrie sphérique;
- 5° La géométrie analytique;
- 6° La géométrie descriptive;
- 7° Les éléments de physique;
- 8° Le dessin.

Sont dispensés de cette épreuve ceux qui ont subi l'épreuve préparatoire indiquée à l'article 7, II.

II. — Toutefois, pendant une période de cinq années à compter du 1er octobre qui suivra la promulgation de la loi, seront aussi admissibles à l'examen de candidat ingénieur civil ou de candidat en sciences pour les groupes des sciences mathématiques et physiques, ceux qui subiront l'épreuve prévue par l'article 12 de la loi du 5 avril 1890-3 juillet 1891, telle que cette épreuve est organisée par la dite loi.

Donné à Bruxelles, le 11 février 1935.

ting waarvan hij de lessen zal volgen; hetzij voor de commissie voorzien bij artikel 3, een proef heeft doorstaan over de volgende vakken :

- 1° De rekenkunde;
- 2° De algebra;
- 3° De meetkunde;
- 4° De rechthoekige driehoeksmeting en de boldriehoeksmeting;
- 5° De analytische meetkunde;
- 6° De beschrijvende meetkunde;
- 7° De beginselen der natuurkunde;
- 8° Het teekenen.

Zijn vrijgesteld van deze proef zij die de voorbereidende proef hebben doorstaan, vermeld onder artikel 7, II.

II. — Gedurende een periode van vijf jaar, te rekenen van den 1° October die volgt op de afkondiging van de wet, zullen evenwel eveneens kunnen toegelaten worden tot het examen van candidaat-burgerlijk ingenieur of van candidaat in de wetenschappen voor de groepen der wis- en natuurkundige wetenschappen, zij die de proef doorstaan, voorzien bij artikel 12 der wet van 5 April 1890-3 Juli 1891, zooals deze proef geregeld is bij laatstgenoemde wet.

Gegeven te Brussel, den 11° Februari 1935.

LÉOPOLD

PAR LE ROI :

Le Ministre de l'Instruction publique,

VAN KONINGSWEGE

De Minister van Openbaar Onderwijs,

J. HIERNAUX